

Daniel Kalder

A pokoli könyvtár

FORDÍTOTTA BOTTKA SÁNDOR MÁTYÁS

Daniel Kalder

A pokoli könyvtár

*Diktátorokról, a műveikről
és a betűvetés egyéb katasztrófáiról*

ATHENAEUM

A fordítás alapjául szolgáló mű
Daniel Kalder: *The Infernal Library*

Copyright © 2018 by Daniel Kalder

Hungarian translation © Bottka Sándor Mátyás, 2018

Minden jog fenntartva.

Kiadta az Athenaeum Kiadó,
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
1086 Budapest, Dankó u. 4–8.
Telefon: 1-235-5030
www.athenaeum.hu
www.facebook.com/athenaeumkiado
athenaeum@lira.hu

ISBN 978 963 293 259 0

Felelős kiadó: Szabó Tibor Benjámin
Felelős szerkesztő: Kónya Orsolya
Szerkesztette: Dezsényi Katalin
Műszaki vezető: Drótos Szilvia
Borító: Földi Andrea
Nyomdai előkészítés: Tóth Viktor

Készült a Szekszárdi Nyomda Kft.-ben, 2018-ban
Felelős vezető: Vadász Katalin igazgató

2. Sztálin

*Sztálin, a szépséges virágok
és holdfény költője*

Lenin testét, amelyből immár elszállt a világvégvárás, a szenvedély és az életet adó gyűlölet, a moszkvai szakszervezeti székházban ravatalozták fel. Békésen oszladozott, miközben odakint a tömeg órákat várakozott a fagyban és hóban, hogy beléphessen az oszlopcsarnokba, ami valaha elegáns bálók pompás helyszíne volt, de mostanra a nagy szovjet halottak kiállítótermévé alakították át. A gyászolók halk tiszteletadással csoszogtak el földi maradványai előtt. Mi lesz most, hogy a *Mi a teendő?* nagy hírű szerzője csatlakozott Marxhoz és Engelshez a szocialista szentek panteonjában?

A jövő üres lap volt ugyan, azonban Sztálinnak már tervei voltak a holttesttel. A gyengélkedő Lenin utolsó kremlbéli látogatása után nem sokkal Sztálin felvetette a Politbüro tagjainak, mennyire elfecsérelnék egy nagyszerű szimbólumot, ha Lenin testét csak úgy átengednék az enyészetnek. Sztálin szülőföldjén, Grúziában papi szemináriumban tanult, tudta jól, hogy az emberek ki vannak éhezve a szentségre, rajonganak a csodákért, és imádattal tisztelik a szent relikviákat. Miért ne győzhetnék le az egyházat a saját pályáján azzal, hogy megőrzik és kiállítják Lenin testét?

Három nagy hatalmú bolsevik vezető, Lev Trockij, Lev Kamenyev és Nyikolaj Buharin, valamint Lenin özvegye, Krupszkaja is irtózott Sztálin hátborzongató javaslatától, amikor hírét vették. Kamenyev úgy vélekedett, hogy Lenin írói életműve sokkal fontosabb a testénél, ezért inkább a könyveiből kellene „több millió példányt” nyomtatni tisztelgésként. Ráadásul a tetem megőrzése nagyon emlékeztetett a „papi kufárkodásra”, amit Lenin annyira megvetett.

De Sztálin a szellemi és a biológiai maradványokban is felismerte az értéket, és amikor Lenin 1924. január 21-én végre kilehelte lelkét, sikerült elfogadtatnia az ötletét. A halált ugyan a bolsevikok sem tudták legyőzni, de az enyészetnek legalább megálljt parancsoltak. Lenin holttestét a Vörös téren egy földbe ástott, fagyos veremben helyezték el, hogy megmaradjon, amíg a tömeg vonul, közben a Lenin Emlékét Megörökítő Bizottságban heves viták kezdődtek arról, hogyan tartósítsák a halott vezető testét, mielőtt az oszlásnak indul. Fagyasztással, mint a szibériai mamutok maradványait? Áztassák valami kémiai vegyületbe? Vagy a balzsamozás a legjobb?

Végül úgy döntöttek, bebalzsamozzák, mint az Egyiptomban nem sokkal azelőtt megnyitott kriptában megtalált Tutanhamon fáraót. De ez csak az első és viszonylag magától értetődő lépés: alig két hónap alatt találtak egy tudóst, aki képes volt tartósítani Lenin testét, és a Szovjetunió amúgy is meglett volna egy modern kori múmia nélkül. Lenin terjedelmes írói életműve azonban már sokkal fontosabb volt, és nehezebbnek is bizonyult átvenni felette a rendelkezés jogát. Pedig Sztálin arra is igényt tartott.

Joszif Dzsugasvili, azaz Sztálin* 1878-ban a grúziai hegyvidék Gori városában bújtt elő visítva anyja méhéből. Gori az

* Leninhez hasonlóan Sztálin is sok álnevet használt élete során. Anyja Szoszónak becézte, forradalmártársai Kobának szólították, de sok más nevet is használt. Az egyszerűség kedvéért én ebben a könyvben végig Sztálinként emlegetem.

Orosz Birodalom peremének, a félreeső vidék mintapéldájának számított. A valaha hatalmas keresztény királyságot otromán és perzsa uralkodók dobálták ide-oda egymás között, míg egy grúz király Nagy Katalin cárnőhöz nem folyamodott védelemért. A védelmet meg is kapta, néhány évtizeddel később pedig orosz katonai kormányzót is kapott mellé. Az annektálás és bekebelezés alig két évtizeddel Sztálin születése előtt fejeződött be, addigra a birodalom végérvényesen magába olvasztotta a királyságot.

Gori, a hetedik században alapított város Grúzia egyik legősibb településének számított, de ennél több érdekességet nem is nagyon lehet elmondani róla. Egy öreg erőd állt benne, és több generáción át véres ellenségeskedés folyt a helyi klánok között, ez azonban ismerős, megszokott erőszaknak számított, a kultúra részének, amit a helyiek a népdalokkal együtt szívnak magukba. Sztálin is teljesen hétköznapinak tűnt. Semmi sem utalt rá, hogy ebből a gyerekből tömeggyilkos zsarnok válik, nemhogy *A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története – Rövid tanfolyam* című világsiker könyv szerkesztője. Apja, Visszarion munkaidejében cipész volt, szabadidejében meg részeg, anyja, Ketevan vagy Keke mosó- és takarítónőként dolgozott. Mindketten rendszeresen verték Sztálint, amíg az apa, Visszarion el nem költözött hazulról, mert onnantól Sztálin verésének feladata egyedül az anyjára hárult.

Tény, hogy az anyja nélkül Sztálin valószínűleg nem vitte volna többre, mint az apja, egy iszákos alak lett volna belőle. Sztálin összes testvére meghalt, Keke egyetlen életcélja így az lett, hogy Istentől kapott ajándéka, a fia pap lehessen. Összeköttetései révén sikerült elérnie, hogy a tízéves Sztálint felvegyék a helyi egyházi iskolába, ahová egyébként csak a papok fiai járhattak. Ha az egyház betartotta volna a saját szabályait, Sztálin soha nem tanult volna meg sem írni, sem oro-

szul, így később nem olvashatta volna Marx és Lenin műveit, és forradalmárnak sem állt volna.

Sztálin példáján láthatjuk hát, hogy az írástudatlanság nem szükségszerűen káros. Az, hogy megtanították olvasni, világtörténelmi jelentőségű hibának bizonyult. Ebben az esetben egy morálisan kevésbé megterhelő húzással könnyen megoldhatjuk a híres etikai dilemmát, mely szerint ha lenne egy időgépünk, megölnénk-e Hitlert kisbaba korában. Sokan nem szívesen végeznének egy bölcsőben édesen gügyögő csecsemővel, még ha tudnák is, hogy Hitler lesz belőle, Sztálin helyzete azonban más: ő alacsony származása miatt nem is járhatott volna rendes iskolába. Egy időutazó tehát több millió ember életét megmenthetné, ha egyszerűen meggyőzi az egyházi iskolát vezető testvéreket, hogy tartsák be a szabályokat. A helyi plébániának juttatott bőkezű támogatással valószínűleg el is intézhetne mindent: nincs könyv, gond sincs.

Sztálin azonban tizenöt évesen kitűnő eredménnyel végezte el az iskolát. Keke újra bevetette az összeköttetéseit, és bejuttatta őt a papi szemináriumba Grúzia fővárosában, Tbilisziben, amit akkoriban még Tiflisznek hívtak. Azt nem tudhatta, hogy a szemináriumban az ortodoxia elhivatott terjesztőit akarták ugyan nevelni a rájuk bízott fiatalokból, végeredményben azonban ateista forradalmárokat sikerült képezniük, még hozzá tömegével. Az iskolában minden világi olvasmányt tiltottak, így a diákok természetesen ezeket forgatták, és fogott is rajtuk a métely.

Nem mintha huszonegyedik századi szemmel nézve Sztálin különösebben riasztó olvasmányokkal kezdte volna az önművelést. Jó ízlése volt, akkori olvasmányait ma is klasszikusként tartjuk számon. Kedvelte a grúz klasszikus költészetet és az orosz irodalmat. Tolsztojt, Puskind és Csehovot olvasott, valamint Nyikolaj Gogol groteszk és Mihail Scsedrin

gúnyos szatíráit. Csak úgy falta Dosztojevszkij *Ördögök* című regényét, ami egy jövődöbeli forradalmár számára érdekes választásnak tűnhet, hiszen a szerző az orosz radikálisokat zavarodott, megalomániás, perverz gyilkosokként ábrázolja. Sztálin, a tanulófélben lévő mesteri cselszövő talán az összeesküvések érzékletes bemutatását élvezte benne, de lehet, hogy egyszerűen csak a vérontás és a halál tetszett neki.

Sztálin könyvlistáján szerepeltek még a nagy francia írók és társadalomkritikusok, Balzac, Zola, Maupassant és Hugo, akik mára mind kőkemény klasszikusnak számítanak. Kiváltképpen kedvelte Hugo *Kilencvenhárom* című regényét – a jakobinus terrorról szóló mű ismét érdekes választás. Szerepel benne egy Cimourdain nevű, papból lett forradalmár, aki a bíróság tagjaként halálos ítéleteket osztogat, guillotinenal fejezti le ellenségeit. Ez az irodalmi előjelek meglehetősen durva példája, a szöveg pontosan leírja egy bizonyos olvasó későbbi átalakulását. De a fiatal szeminarista mást is tanulhatott a könyvből. A cím az 1793-as évre utal, amikor a jakobinusok tizenegy hónapos lefejezés- és általános kivégzésorgiába kezdtek, és több tízezer áldozatot ejtettek, hogy fenntartsanak egy homályosan körülírt utópiát.

Hugo radikális főhősei a Vendée régióban kitört „reakciós forradalmat” igyekeznek erőszakkal elfojtani. Hugo szemében a breton „vademberek” ellenforradalmárok voltak, akik megpróbálták megállítani az emberiség végtelen boldog jövő felé haladó menetét. Fogta hát a vértől áztatott valóságot, és az irodalom segítségével vonzó mítoszt kerekített belőle. Vendée népességének harmada meghalt akkor, számuk nagyjából megegyezik Pol Pot kambodzsai áldozatainak számával. Később Sztálin is felbérelt egy sor író, hogy egy rettenetes, erőszakos tettektől hemzsegő korszakot hasonlóképpen változtassanak át a történelmi átalakulás hőskorává. Nehéz elképzelni, hogy Sztálin tizenöt évesen, Victor Hugót olvasva azon elmélkedik, hogyan használható az irodalom

a történelem manipulálására és leplezésére, de az akkor is feltűnő, hogy éppen egy olyan könyvhöz vonzódott, amely bemutatja, hogyan szolgálhatja az írás a mindent megszépítő hazugságot.

Sztálin kedvenc könyve *Az apagyilkos* lett. Szerzője Alekszandr Kazbegi, nemesi származású pásztor, aki előszere-ttel riogatta pásztorársait a láncon tartott medvéjével. Kazbegi helyi kulturális részletekkel teletömött melodrá-mákat írt, és olyan jól keresett velük, hogy ő lett Grúzia első főállású írója – legalábbis addig, amíg a birodalmi cenzor tiltólistára nem tette a túlzott cárizmuskritikája miatt. Kazbegi szegényen és kétségbeesetten halt meg a moszkvai diákévei alatt összeszedett szifiliszben 1893-ban.

Az apagyilkos főhőse, Koba, egy Robin Hood-szerű bandi-ta csatlakozik a szegény, de nemes hegylakók védelmében az oroszokkal és helyi kollaboráns nemesekkel harcoló bűnöző-bandához. Ez volt Sztálin *Mi a teendő?*-je. Nem egy felleng-zős, ultradidaktikus regény (bár Sztálin Csernisevszkij írását is kedvelte), hanem a vérbosszúra, önbíráskodó igazságszol-gáltatásra és mások vagyonának erőszakos kisajátítására sarkalló vad, romantikus vágtyól vezérelt mű. Sztálin oly-annyira azonosult a főhőssel, hogy felvette a Koba nevet, és 1917 előtt minden más álnevével gyakrabban használta. Egy barátja később így emlékezett vissza erre: „Szoszó istenként tisztelte Kobát, benne találta meg élete értelmét. Kobának kezdte nevezni magát, és ragaszkodott hozzá, hogy mi is így szólítsuk. Az arca felragyogott a büszkeségtől, amikor valaki így hívta.” Tehát míg Lenin irodalmi hőse, Rahmatov a mo-dernitás és radikalizmus megtestesítője volt, addig Sztáliné egy ősi küzdelmeket vívó, örök és felsőbbrendű igazságtól vezérelt hegylakó. A jövő mézárorsa a lelke mélyén roman-tikus alkat volt.

A Sztálin lelkében duzzadó romantika versek formájában ki is csordult. Íme a *Reggel* című műve.

*Nyiladoz a rózsabimbó,
Kék az ibolya már,
Lágyan fújdogál a szellő,
A mező csupa liliomszál.*

*Pacsirta kedves éneke
Száll a felhők felett,
S a bokron a fülemüle
dalol a gyermekeknek:*

*„Ó, virágok, én Grúziám!
A hazámban legyen béke,
Most azért szól az imám,
Búbajnak legyen vége!”**

Fordításban természetesen nehéz pontosan megítélni, van-e valami értéke a versnek, de a virágokról, madárkákról és hazáról szóló áradozás nagyon úgy hangzik, mint a hagyományos, tizenkilencedik századi, fájdalmasan silány ömlengések. Az ilyeneket százsámra ontották a kis országok nagy poétái, mi pedig boldogan szállunk sírba anélkül, hogy ismernénk őket, nemhogy elolvassánk a műveiket. Sztálint legalább a fiatal kora menti: tizenöt éves volt csak, amikor ezt írta, így elnézhetjük neki, hogy klisékre támaszkodott.

Akárhogy is, a pelyhedző állú szeminarista nagy sikert aratott kortársai körében. Amikor műveit bevitte megmutatni Grúzia legtekintélyesebb irodalmi folyóiratának, az *Iveriának* a szerkesztőségébe, a magazin szerkesztője, Ilia Csavcsavadze herceg, aki maga is elismert költőnek számított, azonnal elfogadta öt versét publikálásra. A szocialista folyóirat, a *Kvali* egy hatodikát is megjelentetett. A *Reggelt* olyan nagyra érték-

* A magyar fordítás itt megtalálható: [https://blog.poet.hu/jonaibalazs/sztalin:-reggel-\(vers-sajat-forditas\)](https://blog.poet.hu/jonaibalazs/sztalin:-reggel-(vers-sajat-forditas))

kelte a közönség, hogy bevalógták egy népszerű iskolai olvasókönyvbe, az *Anyanyelvbe*, pedig ez még a forradalom előtt történt, írója meg még csak egy ismeretlen forradalmár volt. A vers az 1960-as évekig szerepelt is a tankönyvben, néha az író nevének megjelölésével, néha anélkül.

Sztálin angol fordítója, Donald Rayfield szerint a költői munka igazából nem is rossz, gördülékeny képiséggel és nyelvi minőséggel egyesíti a perzsa, grúz és bizánci költészeti hagyományokat.* Sztálin szavai szárnyra kaptak, amikor lelke együtt rezgett a szép virágokkal és hazájának természetével. Kellemes érzés belegondolni, hogy ha nem csábította volna el őt Marx és tanítványainak leegyszerűsített, apokaliptikus világnézete, a Goriban alkotó fiúra ma nem nagyszerű gyilkosként, hanem nagyszerű költőként emlékeznénk. Bár a grúz költők ismertségét figyelembe véve valószínűleg egyáltalán nem emlékeznénk rá, de én azt sem bánnam.

A szemináriumban Sztálin hite és vallási meggyőződése elpárolgott, a forradalmi szövegek olvasása pedig a földi paradicsom megvalósítása felé fordította ismeretelméleti érdeklődését. 1899 májusában kiugrott a papneveldeből, és a tifliszi csillagvizsgálóban helyezkedett el hivatalnokként. Munkája nem volt megterhelő, rengeteg ideje maradt mellette Marxot, Lenint, Plehanovot és társait olvasni, miközben magas minőségű európai prózát és lírát is fogyasztott. Két munkáskört is vezetett, itt Marxról szónokolt a proletariátusnak, míg 1901 márciusában a cári titkosrendőrség be nem gyűjtötte az elvtársait. Sztálin elmenekült a városból.

Figyelme ekkor a líráról a próza felé fordult, cikkeket jelentetett meg a *Brdzola* (Harc) című illegális marxista újság-

* Az mindenképpen igaz, hogy Sztálin legalább Leninnél tehetségesebb költő volt. Lenin egyetlen, a szibériai száműzetésének faluját dicsőítő ódával járult hozzá a versek világhoz.

A költemény így kezdődik: *Susenszkojében, a Szaján-hegység lábánál...*

És így is végződik. Úgy tűnik, a múzsa négy szó után elhagyta őt.

ban. Az első neki tulajdonított cikk (1901 szeptemberében jelent meg, ez lett később az *Összegyűjtött művek* első kötetének első írása) elég gyengén sikerült: ír valamennyit a munkások öntudatának fejlesztéséről, majd ostobaságuk miatt támadja kicsit az európai marxistákat, de semmi jele nem látszik annak, hogy egy (akár csak kezdetleges formában alkotó) szellemóriással lenne dolgunk.

Következő próbálkozása már tartalmasabbnak mondható. A *Brdzola* 1901 végén, 1902 elején megjelent, második és harmadik számában *Az Oroszországi Szociáldemokrata Párt és legközelebbi feladataiban* egyfajta tanítóként vezeti végig az olvasót a szocializmus történetén. Leninnel ellentétben az ő egyénisége háttérbe szorul, nem jelenik meg az írásaiban. Sokkal fegyelmezettebb alkotó, nem hajlamos elkalandozni, odaszúrásait pedig a cárnak tartogatja, nem támad marxistatársaira. Idegenvezetőként szerényen a háttérbe vonulva csak azzal törődik, hogy az olvasó megértse, hogyan jutottunk az angol utópikus szocialista Robert Owenhez hasonlótól az Oroszországban és Európában uralkodó szörnyű állapotokig.

Ebben a bevezetésben azonban némely bekezdésben felbukkan a romantikus Sztálin is, például így:

Sok vihar söpört végig Nyugat-Európán, sok vérfolyam áztatta, mikor az emberek megpróbálták véget vetni a kisebbség többség általi elnyomásának, de a gyötrelem nem enyhült, a sebek nem gyógyultak, a fájdalom napról napra elviselhetlenebbé vált.

Sztálin alig néhány oldal alatt eljut az utópikus szocializmus kudarcától Marx „felfedezésein” át a szociáldemokrácia kialakulásáig. Leninnel ellentétben, aki mindig úgy írt, mintha ő lenne a középpont, melytől a többi marxista eltávolodott, Sztálin alapvetően provinciális: a tőle távoli, érdekesebb vidékeken kitört forradalmakról és intellektuális csatákról ír. Népszerűsítő szerepet is szán magának, könnyedén kezeli saját marxizmusát, kerüli a szakzsargont, és

közérthetően összefoglalja a nagy tekintélyek írásait a (maga elé képzelt) nagyközönség számára.

De van valami, ami ennél is meglepőbb: Sztálin sokakkal együttérző. Nemcsak a proletariátus, de minden elnyomott réteg iránt empátiát és szolidaritást igyekszik ébreszteni olvasóiban. A volt szeminarista a prédikációkban megszokott ismétlődő szerkezettel sorolja fel a végtelen szenvedést:

Iga alatt nyögnek az orosz parasztok, kiket legyengít az éhezés, szegénységben tartanak az adóterhek, kik ki vannak téve a kapzsi burzsoá kereskedők és a „nemes” földesurak kényének-kedvének. Iga alatt nyögnek az egyszerű városi emberek, az állami és magánirodák kishivatalnokai...

És így tovább. Sőt, Sztálin szerint gyakorlatilag mindenki „iga alatt nyög”. A nyögők listája a végtelenségig folytatható:

- az alsó burzsoázia
- a középburzsoázia
- a burzsoázia művelt része
- a tanárok
- az orvosok
- a jogászok
- az egyetemi hallgatók
- a középiskolai tanulók
- a lengyelek
- az örmények
- a grúzok
- a finnek...

Nem is beszélve:

- az örökké üldözött és megszegényített zsidókról.

Sztálin még az Orosz Birodalom bizarr vallási szakadárjait is külön megemlíti, akik között találni orgiákat rendező és önostorozó csoportokat is. Úgy tűnik, huszonnégy évesen Sztálin minden elnyomottat szeret. Annyira előnti az empátia, hogy kénytelen megálljt parancsolni magának:

Iga alatt nyögnek... de lehetetlenség felsorolni az összes elnyomottat, az orosz zsarnokság üldözöttjeit. Olyan sokan vannak, hogy ha tudnának róla, és ha tudnák, ki a közös ellenségük, Oroszországban az elnyomó rendszer egyetlen újabb napot sem érne meg.

Az Oroszországi Szociáldemokrata Párt és legközelebbi feladatait ma már szinte senki nem olvassa, pedig a zsarnokságot tanulmányozók számára tanulságos dokumentum. Először is megjelenik benne, hogy bár Sztálint néha elragadják a retorikai tirádák, még eközben is hajlamos a nagy és diverz társadalmat kezelhető csoportok listájára bontani és osztályozni. Másodsorban a „nyögő” demográfiai csoportok felsorolásával kényelmesen, előre összeszedi mindazokat, akiket a következő néhány évtizedben ő maga fog majd üldözni vagy kiirtani. Írásában elutasít néhány módszert is (például az erőszakos oroszosítást), amit hatalomra kerülve bőszen alkalmaz majd.

Korai írásaiból kiderül, hogy Sztálin akkoriban még nem fedezte fel gonosz énjét. Még csak nem is kiáltott egyenesen forradalomért, Vano Kecskoveli szerint a *Brdzola* alapítója rendszeresen kiabált vele, mert túl visszafogottnak tartotta. Vessük ezt össze Leninnel, aki huszonegy évesen a kisujját sem mozdította, hogy megakadályozza több ezer paraszt éhhalálát, csak mert hitt benne, hogy ez siettetheti a forradalmat. Leninnel ellentétben Sztálinnak gyakorolnia kellett, hogy szörnyeteggé váljon.

Sztálin megkezdte hát forradalmi írói karrierjét, de mivel ő valóban a munkásosztályból származott, olyan akadályokat is le kellett küzdenie, amilyenekkel más elméleti forradalmárok nem szembesültek. Például a krónikus pénzhiányt. Ő Engelsszel, Leninnel vagy a forradalmár herceggel, Pjotr Kropotkinnal ellentétben nem támaszkodhatott a családi örökségre, amelyből finanszírozhatta volna a gondtalan gondolkodást, márpedig a jelek szerint erre szükség van, ha az

ember radikális gondolkodóként és a proletariátus bajnoka-ként szeretne magának hírnevet szerezni. Támogatója sem volt, akitől állandóan pénzt kérhetett volna, mint Marx.

Bimbózdó irodalmi pályájának az sem tett jót, hogy letartóztatták és száműzetésbe küldték, mivel neki alantas származása miatt nem járt olyan kényelmes száműzetés, mint a nemesi származású Leninnek. 1902-ben Sztálint ugyanis a *Brdzola* munkatársainak nagy részével együtt elfogták, egy évre börtönbe dugták, majd 1903 végén Szibériába vitték. Ez volt az első az elfogatások és száműzetések hosszú sorában, a himlőhelyes grúz ugyanis az ezt követő tizennégy évben egyfajta tréfát kezdett játszani a cári hatóságokkal: rendszeresen megszökött a fogságból, azok pedig újra meg újra elkapták és rabosították.

Sztálin a Lenin által is alapított *Iszkra* és Lenin többi művének lelkes olvasója volt. A szövegekből arra a meggyőződésre jutott, hogy Leninben egy rettenthetetlen „hegyi sast” tisztelhet, aki „az orosz forradalmi mozgalom járatlan útján” vezeti a pártot. Évekkel később azt is állítja majd, hogy száműzetésének ebben a szakaszában személyes levelezést folytatott a bolsevik vezetővel, és hogy egy Lenintől kapott, a pártot erősen kritizáló feljegyzés „kitörölhetetlen” nyomot hagyott benne. Az igazság az, hogy Sztálin soha nem levelezett Leninnel, és nem is kapott tőle ilyen feljegyzést. A vezért túlságosan lekötötte a mensevikekkel vívott szövegháború, nem jutott ideje írogatni egy ismeretlen, Szibériában rekedt grúz forradalmárnak. Sztálin azon pamfletek egyikére utalhatott, amiket Lenin sorozatban ontott pártbéli ellenfelei legyőzésére, de mivel a memóriája kitűnő volt, hazudozásra való hajlama pedig végtelen, szinte biztosan tisztában volt vele, hogy ezt a történetet csak ő találta ki. Ennek azonban legalább volt valami valóságalapja. Sztálinnak akkoriban olyan szoros kapcsolata lehetett Lenin szövegeivel, hogy talán valóban úgy érezte, a vezér közvetlenül őt szólította meg.